

УДК 821.161.2

Вещикова О. С.,

викладач,

Запорізький державний медичний університет

veshchykova@gmail.com

“#КОНОТОПЗЕМЛЯЛЕГЕНД” РУСЛАНА ГОРОВОГО: СТРАТЕГІЇ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО

Анотація

Статтю присвячено поетикальним рисам і нарративним стратегіям циклу “#КонотопЗемляЛегенд” Руслана Горового, вибір яких зумовлений особливостями сприймання реципієнтом текстів у Facebook та уявленням автора про читача його дописів. Комічного ефекту автор досягає за допомогою комбінування низки прийомів: стандартна схема нарративу, лаконічність і економія мовних засобів, неочікувана розв’язка, переважно кмітливий і симпатичний головний персонаж, сумніви читача в надійності наратора, інтертекстуальність, стьоб тощо.

Ключові слова: Руслан Горовий, нарративна стратегія, гумор, Конотоп.

Summary

The article is devoted to poetical features and narrative strategies of the cycle “#KonotopIsTheLandOfTheLegends” by Ruslan Horovy. Their choice is due to the peculiarities of the recipient’s perceiving of the texts in Facebook and the author’s notion about the reader of his writings. The author achieves the comic effect by combining a number of techniques: the standard narrative schema, the conciseness and the savings of language means, the unexpected end, the predominantly smart and sympathetic main character, the reader’s doubts about the reliability of the narrator, intertextuality, and the mockery.

Key words: Ruslan Horovyi, narrative strategy, humor, Konotop.

Руслан Горовий – відомий український журналіст, режисер, письменник, волонтер і блогер. Горовий здійснює активну діяльність у соцмережі Facebook, зокрема йому належать дописи під хештегом #КонотопЗемляЛегенд. Слід зазначити, що попередній Інтернет-проект Р. Горового “Казки на ніч” було вже двічі видано – у 2015 і 2016 роках. У сучасній українській літературі публікація творів, спочатку оприлюднених в Інтернеті, набуває значного поширення: так, продовженням дописів у Facebook є книги О. Забужко “Літопис самовидців: дев’ять місяців українського спротиву”, А. Мельниченко “#яНеБоюсьСказати”, С. Могилка “Цитати Сходу”, Артема Чеха “Точка нуль” та ін. (переважно в жанрі нонфікшн). Отже, вияскравлюється певна тенденція: дописи у соцмережах допомагають авторам апробувати на масовому читачеві текстовий матеріал, відповідно до реакції читачів скоригувати його до виходу друкованої книги у світ і, можливо, просувати кінцевий продукт на ринок. Варто відзначити, що нарративні особливості подібних текстів, зокрема під авторством Руслана Горового, наразі залишаються поза увагою літературознавців, що зумовлює актуальність статті. Мета дослідження – з’ясувати поетикальні риси й нарративні стратегії творення комічного ефекту на обраному матеріалі.

Наративна стратегія являє собою процес вибору й комбінування способів і прийомів організації оповіді, спрямований на досягнення певного художнього ефекту (авторська інтенція) й базований на уявленнях автора про читача його творів та про особливості читацької рецепції тексту. Отже, можемо виокремити такі стадії цього процесу: авторський задум → формулювання мети (досягнення певного ефекту) → вибір засобів (прийомів) для її реалізації → комбінування цих засобів (прийомів) → безпосередній процес художньої творчості (письмо). На всіх цих етапах, на нашу думку, автор може врахувати специфіку сприймання твору уявним реципієнтом [1, 27–29].

Простежимо, які наративні стратегії обрав Руслан Горовий для створення ефекту комічного в аналізованих текстах. “#КонотопЗемляЛегенд” – це низка гумористичних наративів (на момент дослідження таких дописів нараховувалося близько ста), об’єднаних спільним топосом: переважно дія відбувається в Конотопі – рідному місті автора, або персонажі є звідти родом. За жанром ці дописи, написані суржилом, займають проміжну позицію між квазі-меморатом (оповіданням, яке наратор видає за особисті спогади), літературним анекдотом (у його первісному значенні – розважальна історія про випадок із життя конкретної особи) і бувальщиною (орієнтована на достовірність зображуваного, коли “малоймовірні події відтворюються та сприймаються як реальні” [14]). “#КонотопЗемляЛегенд” має схожі ознаки і з меморабілою. Характерною рисою цього жанру, як зазначає І. Кімакович, є визначення місця, часу дії та називання особи, короткий нерозгорнутий сюжет. Персонаж змальовується в різних ситуаціях, потім фіксується “вчинок (чи репліка) героя, що мотивувалися тією ж ситуацією, але були здебільшого неочікуваними для аудиторії” [14].

За такою схемою побудований майже кожен наратив про Конотоп. Починається він однаковим зачином “Жив у Конотопі...” або “Колись у Конотопі...”, потім наводяться відомості про персонажа (ім’я, іноді район, де мешкав (“біля локомотива”¹, “на путепроводі”), рід занять), час дії (“Ще в совку було діло”, “в дев’яностих”, “давно, ще після жовтневого перевороту”). Далі триває коротка історія і розв’язка, подекуди наративи містять епілог. Так, наприклад, персонаж одного з оповідань Ярік, який намагався винайти пристрій, щоб курка несла квадратні яйця, “як школу закінчив все то пішов вчитися на ветеринара і потім свою ферму курячу аж десь в Прикарпатті відкрив” [9]. “Сірожа-філолог”, гопник, який зачитувався книгами й у книжковому магазині врятував відвідувачку від крадіжки, пожбуривши в кишенькового злодія грубий том, “вопще кинув ти бандітьсво і вроді тепер десь в Києві на Петрівці магазин коміксів має” [5].

У значній кількості оповідань сюжет закінчується весело, добре або щасливо для дійових осіб. Персонажі Горового (яким імпліцитний автор

¹ В усіх прикладах збережено авторську орфографію і пунктуацію.

вочевидь симпатизує, а читачі співпереживають, проектуючи перипетії на власний життєвий досвід та іноді впізнаючи в них самих себе) гідно витримують випробування і в результаті отримують винагороду. Таку композицію можна розглянути в контексті функцій казкових героїв, дослідженими В. Проппом [16, 27-61], навіть попри те, що вчинки персонажів зовсім не героїчні (у цьому випадку реалізація функцій гротескова). Продемонструємо такий підхід на двох прикладах.

1.

Назва функції за В. Проппом

Реалізація функції у
“#КонотопЗемляЛегенд”

Одному з членів родини чогось
бракує, йому хочеться мати щось

Жив у Конотопі Віталік. Ще в совку. З дєцтва дуже був сильний театрал. Знав всіх артистів і даже не тільки з сумського театру, а й з Ленінграда і Москви. Виписував журнал про театр, читав де шо поставили.

До героя звертаються із заборноюю

Мама його на вокзалі в касі працювала то весь час просив щоб його в большой театр в Москву звозила, но воно ж і дорого і ти ж дитину саму не одправиш і білети в театр тоже дефіцит.

Заборона порушується

Герой залишає дім

Герой переноситься, доставляється або
приводиться до місяця
перебування предмета пошуків

А ото саме союз розвалюався в дев'яносто першому і Віталік якраз паспорт получил. І в нього гроші відкладені були і він рвонув в Москву. Лишив записку шо сходить в большой театр і на таганку і вернется.

Герой повертається

Герою дається новий вигляд

Героя випробовують, випитують, він
піддається нападу тощо, чим
готується отримання ним чарівного
засобу або помічника

Чотири дні не було, вернувся, очі горять, перегар з рота, всі до нього ну шо як там театр? А він тіпа та гавно ваш театр, мене там біля входу обікрали.

Антагоніст намагається обманути свою
жертву, щоб заволодіти нею або її
майном

Різні персонажі самі надають себе у
розпорядження героя
Завдання вирішується

Харашо шо зустрів тьолку металістку дак вона відвела на якесь Тушино де саме Металіка і Ісі-дісі грали. То там ото й відтянувся на всі сто.

Герой укладає шлюб і царює

Вопцім з тих пір Віталік відпустив хаєра і став рокером. А потім на тій тьолці з Москви женився і уїхали в Гамбург відкрили якесь рок-кафе. А в театрі вроді так і не був [6].

2.

Назва функції за В. Проппом

Реалізація функції у
“#КонотопЗемляЛегенд”

Одному з членів родини чогось бракує,
йому хочеться мати щось

Жив у конотопі на семи вітрах Андруша. Здоровий бугай, потний. І дуже рибалка справний. Но забобонний. Як на рибалку збирається то не дай бо сусідці з пустим відром зустрітися чи кицику чорному. Ну й вооще даже такі мелочі як з якої ноги встав, хто зустрівся дорогою до річки тоже важливі були в нього.

Герой залишає дім

І от раз він з хлопцями сіли в Ланос і помчали. Субота, рано, траса чиста. А Андруша як ото відчує, шо вода вже поруч, так вже газує як німий.

До героя звертаються із заборною

І тут гаїшник, чорти його в таку рань підкинули. Ну і спиняє. І главно спиня в той момент коли швидкість не висока була, бо саме переїзд був і поворот за ним крутий. Андруша спинився, а сам аж зелений від злості. Сидить, в кермо вчепився.

Антагоніст намагається здійснити розвідку
Антагоніст намагається обманути свою жертву, щоб заволодіти нею або її майном
Героя випробовують, випитують, він піддається нападу тощо, чим готується отримання ним чарівного засобу або помічника

Той міліцанер підходить і тіпа такий, драсте, перевіряю, чи бува не п'яні, бо празнік в п'ятницю був.

Герой і антагоніст вступають у безпосередню боротьбу

Ех, Андруша як зірветься на гаїшника. Валує, шо ти, тіпа, чорт мене спинив без причини, а тепер клювать не буде, вся рибалка котові в сраку. І валує, аж піна летить.

До героя звертаються із проханням про пощаду

Мент той аж заляк, а потім дістає з кармана десятку, дає Андруші і каже, мол пробач, друже, сам рибак, понімаю шо до чого, но я фартовий, бери десятку на щастя і їдь, клюватиме я тобі кажу.

Антагоніст переможений

У розпорядження героя потрапляє чарівний засіб

Андруша взяв десятку, міліціонер під козирок і поїхали далі.

Герой реагує на дії дарувальника

Герой переноситься, доставляється або приводиться до місця перебування предмета пошуків

Приїхали і до вечора не клювало вооще.

Герою пропонується складне завдання

Завдання вирішується

Андруша психував, а потім розвів костьор, спалив ту даїшникову десятку, розтопав попіл і якійсь заговір прошепотів.

Об'єкт пошуків ловиться І зразу кльов пішов, даже коропа на
Початкова біда чи нестача ліквідується дев'ять кіл витягнув [10].
Здобування шуканого є безпосереднім
результатом попередніх дій

Інтенцією автора, який викладає дописи у Facebook, є зацікавити відвідувача сторінки (скласти приблизну характеристику уявного реципієнта письменник може через безпосереднє спілкування з читацькою аудиторією, коментарі під дописами) й не втомити його тривалим читанням. Саме тому такі наративи вимагають від автора вкластися у суворі рамки, обмежити обсяг історії, оскільки “лонґріди” потенційними читачами зазвичай сприймаються гірше. Це змушує використовувати стратегію економії мовних засобів, лаконічної та емоційно-експресивної презентації матеріалу. Так, наприклад, Горовий у кількох словах сконденсовує розгорнуту думку про графоманство: “Ну як вірші? Таке дом-ромб весна-рясна”; “про Україну і помідори”. Подібна техніка засвідчує спорідненість проекту Р. Горового “#КонотопЗемляЛегенд” із середньовічними жанрами народної сміхової культури – фаблію, шванками, джестами тощо. Саме для цих жанрів характерне використання типу головного героя, наявного в оповіданнях Р. Горового, – “представника простонароддя, наділеного життєвою пристосовуваністю, озброєного кмітливістю, невичерпним оптимізмом та житейською мудрістю, які повсякчасно допомагають йому в складних ситуаціях проявляти хитрість і спритність” [17, 7].

Оповідь майже в кожній історії ведеться від третьої особи. Всевідаючий наратор презентує себе як свідка подій, що нібито відбувалися в реальній дійсності (і могли насправді відбутися, і не тільки в Конотопі, а в будь-якому місті України, більшість оповідей характеризується реалістичною манерою відтворення), проте сама назва – “легенда” – наводить на роздуми про те, що історії про конотопців є вигаданими або значно трансформованими. Крім того, надто фантастичною виглядає історія про “чувака з майбутнього”, який на демонстрацію у 1987 році приїхав на вагоні метро і розповідав, що “ковбаси по два двадцять вже не буде. І демонстрацій вже не буде, і вулиця Ворошилова буде Успенсько-Троїцька, а Україна буде незалежна і про Конотоп всі знатимуть бо в фейсбуці читатимуть” [13]. Відомості про те, що “чувака з дурдома інопланетяни вкрали”, є натяком на іронічний контекст і ненадійність наратора. На користь ненадійної нарації як наративної стратегії може свідчити і пряма вказівка на темпоральну відстороненість від подій (за кілька десятків років пам'ять наратора може погіршитися).

Наведене вище оповідання закінчується відвертим стьобом наратора із читача – фразою “все що він розказував то збулося. Ви ж читаєте!” [13]. Стьоб, як узагальнює це сленгове поняття дослідниця

О. Поліщук, є специфічним різновидом пародії, іронії, це суб'єктивно оцінна, переважно інтелектуальна насмішка, що приховується під демонстративною маскою серйозності та перекодує явище [15, 74]. Стьоб Горового дуже тонкий, можна сказати, інтелектуальний, чому, зокрема, сприяє використання інтертекстуальної нарративної стратегії, що перекодує претекст.

Історії Руслана Горового містять значну кількість прецедентних імен, які в гумористичному нарративі набувають іншого сенсу. Так, у день народження героїні одного з оповідань Антоніни завжди йде дощ. “І главно непонятні причини аномалії. <...> І ото онук один Тонін як підріс то вирішив дізнатися шо ж це за напасть така. Сидів в інтернетах, читав, а потім приходять і каже, мол баба Тоня, все ясно чого в вас такий сюрреалізм щороку. В цей день Кафка помер. І зразу ливонуло, шо характерно” [12]. Асоціація негоди з постаттю Кафки створює ефект комічного.

Інтермедіатема “Луї де Фюнес” викликає посмішку вже самою згадкою про видатного коміка, а неочікуваний фінал створює когнітивний дисонанс і змушує реципієнта сміятися: “Меньший син з невісткою і онуками поприносили разні журнали з артистами і давай бабі показувать шоб мо вибрала кого схожого на діда та потім підретушировать. <...> От тепер на посьолку на цвинтарі від входу як праворуч і вглиб пройти то є пам'ятник на якому написано шо похований тут Ігнат Львович Мельниченко, а з плити спідлоба дивиться Луї де Фінес” [7]. У наступному прикладі автор обіграє двозначність прізвищ: “Командував частиною ахвіцер по фамілії Калашніков а заступником у нього був Макаров. Так солдати розказували шо це були єдині два види зброї яку вони бачили за час служби” [2]. Часто прецедентні імена автор пише з малої букви, тим самим перетворюючи його на загальне ім'я і характеризуючи персонажа: “мічурін” – згаданий вище Ярік, який у квадратну яєчну шкаралупу планує садить розсаду, “кулібін” – хлопець, який винайшов спосіб безкоштовно виймати жувальні гумки з автомата.

Написання деяких слів з малої літери має у Горового й іншу мету. Так, правопис слів і словосполучень “дедушка лєнін який всігда живой”, “іллїч”, “піонерська правда” (на відміну від сучасної газети “Порадниця”, написаної з великої букви), “кґб”, “дом піонерів”, “совок”, “зарніца” свідчать про десакралізацію, зневажливе, насмішквате ставлення автора до реалій радянського тоталітарного минулого, які донедавна викликали пієтет і повагу. Маючи на меті карикатуризувати колись високі явища, Горовий задіює стратегію карнавалізації, переводить їх із категорії високої субкультури до сміхової низової. І навпаки, явища зі сфери “низу” набувають виняткової цінності для персонажів Горового (наприклад, труси, що діють, як талісман).

Карнавальне начало в оповіданнях Р. Горового простежується також завдяки обігруванню матеріально-тілесного низу, змалюванню скатологічних вчинків (“Вопщім Толіка вирвало прями під барельєфом Алиє Паруса” [8], “На всіх міліцанерів, шо були у відділку такий понос напав шо не передать. Двоє суток так дристали шо чуть гланди сракою не повиходили” [4], у художника – “мазок широкий аж дванадцять сантиметрів в довжину” [11]), стьобом над темою смерті, поховання і пиятики (наприклад, в історії про Ваню Хвашиста, який п’яним заснув у труні: “подумав шо його ховають. Як завалує в труні. То ті мужики яких наняли гроб нести вже до самої смерті не бухали. І главбух закодувалася. А Хвашист не. Той сильний. Квасив далі” [3]). Крім того, в цьому прикладі задіяно прийом руйнування горизонту читацьких сподівань, що підсилює комічний ефект: логічно було б припустити, що першим мав закодуватися сам Ваня Хвашист). До речі, часто явища низової сміхової культури постають в оповіданнях Горового сюжетотвірним елементом, який допомагає персонажам усвідомити, що справжні життєві цінності – це кохання, дружба, відданість, доброта, і здобути їх як винагороду.

Отже, вибір стратегій творення комічного в циклі “#КонотопЗемляЛегенд” Руслана Горового зумовлений інтенцією автора репрезентувати позитивний образ головного героя – носія аксіологічних домінант українського народу. Тому переважним типом комізму у Горового є м’який гумор, поєднаний із іронією, іноді – зі стьобом. Творення ефекту комічного Р. Горовий досягає за допомогою комбінування низки прийомів: стандартна схема наративу, економія мовних засобів і наближення мови оповідача до народно-розмовної (суржик), ненадійність наратора, неочікувана розв’язка й руйнування горизонту сподівань, інтертекстуальність, стьоб тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вещикова О. С. Наративні стратегії містичного у художньому творі (на матеріалі прози В. Шевчука, Г. Пагутяк, В. Даниленка) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Олена Сергіївна Вещикова. – Запоріжжя, 2017. – 228 с.
2. Горовий Р. В Конотопі був стройбат... [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1393184827359165> (дата звернення – 12.11.2016)
3. Горовий Р. В Конотопі на кірпічному заводі в столярці работав Ваня Хвашист [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1366473133363668> (дата звернення – 18.10.2016)
4. Горовий Р. Жив у Конотопі біля локомотіва дід Архип [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1601968406480805> (дата звернення – 10.04.2017)
5. Горовий Р. Жив у Конотопі в дев’яностих Сірожа [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1696617970349181> (дата звернення – 14.06.2017)

6. Горовий Р. Жив у Конотопі Віталік [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1692232984121013> (дата звернення – 10.06.2017)
7. Горовий Р. Жив у Конотопі на Авангарді дід Ігнат [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1679343825409929> (дата звернення – 31.05.2017)
8. Горовий Р. Жив у Конотопі на Загребеллі Толік [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1619654261378886> (дата звернення – 23.04.2017)
9. Горовий Р. Жив у Конотопі на кубі Ярік [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1738602906150687> (дата звернення – 13.07.2017)
10. Горовий Р. Жив у конотопі на семи вітрах Андруша [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1687072704637041> (дата звернення – 06.06.2017)
11. Горовий Р. Жив у Конотопі Толік [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1578099778867668> (дата звернення – 24.03.2017)
12. Горовий Р. Жила в Конотопі Антоніна [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1682899381721040> (дата звернення – 03.06.2017)
13. Горовий Р. Колись в Конотопі на перше травня йшла демонстрація [Електронний ресурс] / Ruslan Gorovyi. – Режим доступу : <https://www.facebook.com/gorovyi.ruslan/posts/1631122580232054> (дата звернення – 01.05.2017)
14. Кімакович І. Еволюція терміна “анекдот” та переосмислення рамок жанру, означеного цим терміном [Електронний ресурс] / І. Кімакович // Режим доступу : <http://proridne.org/Ірина Кімакович Фольклорний анекдот як жанр/Еволюція.html> (дата звернення – 28.07.2017)
15. Поліщук О. “Стьоб” в українській сьогочасній літературі / Олена Поліщук // Слово і час. – 2009. – № 11. – С. 68–74.
16. Пропп В. Я. Морфология волшебной сказки / Владимир Яковлевич Пропп. – М. : Лабиринт, 2011. – 192 с.
17. Сидоренко О. В. Малі комічні форми в західноєвропейських літературах високого Середньовіччя і Ренесансу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 “Порівняльне літературознавство” / О. В. Сидоренко. – К., 2006. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 24 вересня 2017 року